

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นในโลกผ่านมาแล้ว ๒๖๐๓ ปี ในดินแดนชมพูทวีปซึ่งปัจจุบันอยู่ในประเทศปากีสถาน อินเดีย บังกลาเทศ ภูฏาน และเนปาล เป็นต้น โดยเริ่มต้นขึ้นในวันที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ ในเวลาต่อมาทรงแสดงปฐมเทศนาแก่ปัญจวัคคีย์^๑ ตรงกับวันเพ็ญเดือนอาสาฬหะ (ขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๘) จากวันนั้นเป็นต้นมา พระพุทธเจ้าได้เสด็จจาริกออกเผยแผ่ศาสนาธรรมไปทั่วชมพูทวีป ทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองและแผ่ขยายไปอย่างรวดเร็ว มีผู้เลื่อมใสศรัทธาเพิ่มมากขึ้น พระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญและเป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย^๒ พระสงฆ์สาวกในสมัยพุทธกาลส่วนใหญ่เป็นผู้บรรลุมรรคตามสมควรแก่ธรรม มีปฏิปทาในการประพฤติตนเป็นแบบอย่างของพุทธบริษัทเหล่าอื่น และรักษาพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด การเผยแผ่ธรรมของพระพุทธเจ้าทรงมุ่งประโยชน์แก่ผู้ฟังเป็นหลัก ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภสักการะ มีจิตประกอบด้วยพระเมตตาคุณพระกรุณาคุณและพระบริสุทธิ์คุณ พระพุทธเจ้าทรงสอนทั้งสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐาน โดยทรงสอนให้ใช้ สมถกัมมัฏฐานเป็นอุบายในการปรับพื้นฐานจิตให้เกิดความสงบก่อน พระพุทธพจน์ทั้งหมดยังลงสู่อริยสัจ ๔^๓ แม้จะมีเพียงคาถาหนึ่งกัณฑ์เข้าในอริยสัจประการหนึ่งหรือหลายประการตามสมควรแก่เนื้อความนั้น ๆ และแม้จะกล่าวถึงอริยสัจ ๔ อย่างใดอย่างหนึ่งโดยตรง ก็จัดว่าได้กล่าวถึงอริยสัจอื่นโดยอ้อม

ในสมัยพุทธกาลมีบุคคลบางท่านเมื่อฟังธรรมก็สามารถบรรลุเป็นพระอริยบุคคลได้ เพราะว่าเข้าใจหลักธรรมตามแนวทางของอริยสัจ ๔ จึงกำหนดรู้ทุกขสัจแล้วบรรลุธรรม ในขณะที่ฟังธรรมจบ ทุกขสัจดังกล่าวอาจเป็นการกำหนดรู้สภาวะการเห็นและได้ยิน ในขณะที่ฟังธรรมจนรู้เห็นสภาวะที่ไม่เที่ยง คือ ความเกิดดับ ความเป็นทุกข์และความไม่ใช่ตัวตน ในสภาวะเห็นหรือได้ยิน เป็นการพัฒนาอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้เจริญ กำหนดรู้สภาวะกระทบสัมผัสที่

^๑ วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐/๑๕.

^๒ วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘/๒๕.

^๓ ตตถ ยสฺมา ภควโต วจฺนํ เอกคาลมตฺตมปิ สจฺจวินิมุตฺตํ นตฺถิ, ตสฺมา ปทสฺส อตฺถํ ทสฺเสตุ จตุสสุ

อริยสัจเจสุติ วุตฺตํ . ตูรายละเอียดยใน, พระคันธสาราภิวังศ, เนตติอรรถกถา, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดซีเอไอเซ็นเตอร์, ๒๕๕๑), หน้า ๒๒๑.

ปรากฏในร่างกายว่า เวทนา คือ ความรู้สึกว่าสุขหรือทุกข์ เป็นต้น ดังคัมภีร์เนติอรรถกถาว่า ยสฺมา ภควโต วจนํ เอกคาถาตตมปิ สจฺจวินิมุตฺตํ นตฺถิ. พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคเจ้า แม้มีเพียงคาถาเดียว ก็ไม่พ้นจากสัจจะ

พระมหาสาวกที่เป็นกำลังหลักสำคัญในการเผยแผ่ศาสนาได้แก่ พระอุบาลีเถระนั้น นามเดิมคือ อุบาลี เป็นนามที่ญาติทั้งหลายตั้งให้ หมายความว่า ประกอบด้วย กายและจิตใกล้ชิดกับกษัตริย์ทั้งหลาย เพราะออกไปบวชพร้อมกัน บิดาและมารดาไม่ปรากฏนาม เกิดในเรือนของช่างกลบของกษัตริย์ในนครกบิลพัสดุ์ ครั้นเจริญวัยแล้วได้เป็นสหายรักของพระราชกุมารทั้ง ๖ พระองค์ มีเจ้าอนุรุธะ เป็นต้น จึงได้รับพระราชทานแต่งตั้งให้เป็นนายภูษามาลาประจำพระองค์ เมื่อพระศาสดาประทับอยู่ที่อนุปิยัมพวันแห่งมัลลกษัตริย์ทั้งหลาย ครั้งนั้น พระโอรสของศากยกษัตริย์ทั้งหลายบวชกันเป็นจำนวนมาก เหล่าพระญาติเห็นเจ้าศากย ๕ พระองค์ เหล่านี้ คือ ภัททิยะ อนุรุธะ อานันทะ ภคุ กิมพิละ ยังไม่ได้ออกผนวช จึงร่วมกันปรึกษากันว่า คนอื่นเขาให้ลูก ๆ บวชกัน แต่คนจากราชตระกูลเรายังไม่ได้ออกบวชเลย เหมือนกับไม่ใช่ญาติของพระศาสดา ในที่สุดราชกุมารทั้ง ๕ จึงตัดสินใจออกผนวช โดยมีนายอุบาลีภูษามาลาตามเสด็จไปด้วย และในขณะนั้นราชกุมารของเจ้าโกถิยะ ตัดสินพระทัยออกผนวชด้วยเช่นกัน จึงเสร็จไปพร้อมกับราชกุมารทั้ง ๕ พระองค์ เมื่อเข้าสู่แคว้นกษัตริย์อื่นได้รับสั่งให้นายอุบาลีกลับ แต่นายอุบาลีกลับมาได้หน้อยหนึ่งก็ตัดสินใจออกบวชบ้าง แล้วร่วมเดินทางไปกับราชกุมารทั้ง ๖ นั้น จึงรวมเป็น ๗ คนด้วยกัน เข้าไปเฝ้าพระศาสดาที่อนุปิยัมพวัน ราชกุมารทั้ง ๖ ได้กราบทูลว่า ขอพระองค์โปรดบวชให้อุบาลีก่อน ข้าพระองค์ทั้งหลายจะได้ทำสามมีจิกรรม มีการอภิเษกเป็นต้นแก่เขา วิธีนี้จะทำให้มานะของพวกข้าพระองค์สร้างสิ้นไป พระศาสดาทรงจัดการบวชให้นายอุบาลีก่อนตามประสงค์

พระอุบาลีนั้น เมื่อบวชแล้วได้เรียนกัมมัฏฐานในสำนักพระศาสดาแล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์จงทรงอนุญาตให้ข้าพระองค์อยู่ป่า พระศาสดาตรัสว่า ดูก่อนภิกษุ เมื่ออยู่ป่าธุดงค์อย่างเดียวนั้นจักเจริญอกงาม แต่เมื่ออยู่ในสำนักของเราทั้งวิปัสสนาธุระ และคันถธุระจะบริบูรณ์ พระอุบาลีนั้นรับพระดำรัสของพระศาสดาแล้วกำหนดเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานไม่นานก็ได้บรรลุพระอรหัตตผลเป็นพระอรหันต์ พระศาสดาทรงสอนพระวินัยปิฎกทั้งสิ้นแก่พระอุบาลีนั้นด้วยพระองค์เอง พระเถระจึงเป็นผู้ทรงจำและชำนาญในพระวินัยดังได้กล่าวแล้วว่า พระอุบาลีได้เรียนพระวินัยปิฎกทั้งหมดจากพระโอรสของพระศาสดาโดยตรง จึงมีความชำนาญในพระวินัย ท่านได้วินิจฉัยเรื่องภารุกัจฉะ เรื่องอัชชุกะ และเรื่องกุมารกัสสปะ ได้ถูกต้องตามธรรมวินัย เป็นเหตุให้พระศาสดาประทานสาธุการและทรงถือเรื่องนั้นเป็นอัตถูปัตติเหตุ (เป็นต้นเรื่อง) แล้วทรงตั้งท่านไว้ในฐานะที่เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้เป็นวินัยธร

(ผู้ทรงพระวินัย) พระอุบาลีได้ช่วยพระศาสดาประกาศพระศาสนาในขณะที่พระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ และหลังจากที่พระองค์ปรินิพพานแล้ว ก็ได้ร่วมทำสังคายนาครั้งแรกโดยเป็นผู้วิสาขนาพระวินัย สุดท้ายท่านได้นิพพานดังประทีปที่โชติช่วงชัชวาลเต็มที่แล้วค่อย ๆ มอดดับไป

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาอย่างละเอียดว่ามีขบวนการ และขั้นตอนในการบรรลุลหรรณอย่างไร เพราะท่านเป็นพระอรหันต์ที่สมบูรณ์ในธรรมทั้ง ๒ คือ คันถธุระ และวิปัสสนาธุระในพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยมีศรัทธาอย่างแรงกล้าที่จะทำการวิจัยชีวประวัติ และการสั่งสมบารมีของพระอุบาลีเถระ เพราะท่านเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระศาสนา อีกทั้งยังทรงจำพระธรรมวินัยได้อย่างแม่นยำและเป็กำลังสำคัญในการทำสังคายนา ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาชาติภูมิและความเป็นมา แนวทางการบรรลุลหรรณ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่ามีความประเด็นที่น่าสนใจต่อการนำไปศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติของผู้ที่สนใจ เพื่อเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่การพัฒนาตนตามแนวทางของท่านอีกด้วย

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อการศึกษาการบรรลุลหรรณในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวทางปฏิบัติเพื่อบรรลุลหรรณในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาประวัติการสั่งสมบารมีและการบรรลุลหรรณของพระอุบาลีเถระ

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ การบรรลุลหรรณในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ แนวทางปฏิบัติเพื่อบรรลุลหรรณในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ การสั่งสมบารมีและการบรรลุลหรรณของพระอุบาลีเถระเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาการบรรลุลหรรณของพระอุบาลีเถระ ผู้วิจัยมุ่งศึกษา โดยอาศัยหลักฐานและข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ เช่น พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๙ คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสสที่เกี่ยวข้องมีคัมภีร์วิสุทธิมรรคเป็นต้น

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ชั้นปฐมภูมิในการศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารการศึกษาชีวประวัติความเป็นมาปฏิบัติและปัจจัยที่เอื้อต่อการบรรลุธรรมของพระอุบาลีเถระ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาโดยอาศัยหลักฐานและข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ เช่น พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๙ คัมภีร์อรรถกถาฎีกา และคัมภีร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ชั้นหุตยภูมิในการศึกษาครั้งนี้ ศึกษาหลักปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐานและแนวทางปฏิบัติในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค เป็นต้น ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คัมภีร์วิสุทธิมรรค แปลเรียบเรียงโดยสมเด็จพระพุทธมาจารย์ (อ.จ. อาสภมหาเถร) บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้งจำกัด

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาการบรรลุธรรมของพระอุบาลีเถระ ในหนังสือมหาสติปัฏฐานสูตร พระไตรปิฎก อรรถกถาวิปัสสนาญญู รู้แจ้งในชาตินี้ วิปัสสนาขุณี โพธิปักขิยธรรม และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยวิเคราะห์เนื้อหาที่เป็นข้อความ (Texts) ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน และแนวทางการบรรลุธรรมของพระอุบาลีเถระ

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มีศัพท์เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยที่ผู้วิจัยได้ให้คำจำกัดความไว้เพื่อความเข้าใจง่ายดังนี้

๑.๕.๑ การบรรลุธรรม หมายถึง การรู้แจ้งอริยสัจ ๔ เข้าถึงกระแสแห่งธรรมที่เป็นไปตามลำดับขั้นตอน จนสามารถบรรลุถึงโลกุตตรธรรม ๔ คือ มรรค ๔ ผล ๔ และนิพพาน ๑ สำเร็จเป็นพระอริยบุคคล ระดับต่าง ๆ มีพระโสดาบัน เป็นต้น

๑.๕.๒ วิปัสสนา หมายถึง ความรู้แจ้ง สามารถแยกแยะ รูป นาม ขันธ์ ๕ อันเป็นสาเหตุแห่งทุกข์ได้จริง รู้แจ้งพระไตรลักษณ์ และวิชชาทั้งสาม อันเป็นเหตุให้สิ้นอาสวะ

๑.๕.๓ พระอุบาลีเถระ หมายถึง พระผู้ทรงจำพระวินัยอย่างแม่นยำ ในเวลาต่อมาหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพาน ท่านได้รับตำแหน่งให้เป็นผู้วิสาขนาพระวินัยปิฎกในคราวปฐมสังคายนา เพื่อ

รวบรวมนพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า และด้วยการที่ท่านเป็นผู้ทรงจำพระวินัยอย่างแม่นยำ จึงได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าให้เป็นเอตทัคคะผู้เลิศในทางผู้ทรงพระวินัย

๑.๕.๔ สมถยานิก หมายถึง เจริญวิปัสสนามีสมณะนำหน้า กล่าวคือ ความที่จิตเป็นเอกัคคตารมณ์ ไม่ฟุ้งซ่านด้วยอำนาจแห่งเนกขัมมะเป็นสมาธิ

๑.๕.๕ วิปัสสนายานิก หมายถึง การเจริญวิปัสสนาล้วน ๆ เป็นการเจริญวิปัสสนาโดยตรง เริ่มต้นปฏิบัติตามแนวทางเดียวกับแบบสมถยานิกะ แต่เมื่อได้อุปจารสมาธิให้เปลี่ยนเส้นทางการปฏิบัติด้วยการน้อมจิตไปสู่วิปัสสนาจนบรรลุมรรค ผล นิพพาน

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ คัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

๑) คัมภีร์พระไตรปิฎก ที่แสดงพระบาลีเกี่ยวกับวิปัสสนาไว้หลายแห่ง เช่น ทีฆนิกาย ภาค ๓ หน้า ๑๗๙-๒๒๘ มัชฌิมนิกาย ภาค ๒ หน้า ๑๖๒ สังยุตตนิกาย ภาค ๒ หน้า ๔๘๕ อังคุตตรนิกาย ภาค ๑ หน้า ๖๒ ปฏิสัมภีทามรรค หน้า ๒๒, ๒๗, ๕๖, ๑๑๔, ๑๙๖, ๒๘๑, ๒๘๔, ๒๘๗, ๒๙๑, ๓๒๗, ๓๔๔ เช่นในคัมภีร์ปฏิสัมภีทามรรค พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๑ ได้แบ่งการปฏิบัติวิปัสสนาไว้ ๓ นัย คือ สมถยานิกนัย วิปัสสนายานิกนัย และ ยุคนันทนัย^๔

๒) คัมภีร์อรรถกถา แสดงข้อความ อธิบายพระบาลีเกี่ยวกับวิปัสสนาไว้หลายแห่ง เช่น ในคัมภีร์อรรถกถา ขุททกนิกาย ธรรมบท แสดงข้อความไว้ว่า ชุระนี้ คือ การเริ่มตั้งความเลื่อมและความสิ้นไปในอรรถภาพของภิกษุผู้มีความประพฤติเบาพร้อม ยินดีแล้วในเสนาสนะอันเจียบสงัด เจริญวิปัสสนาด้วยอำนาจที่ทำให้เป็นไปโดยติดต่อกันบรรลุพระอรหัตผลไว้ได้^๕ คือ วิปัสสนาธุระ^๖

๓) คัมภีร์ฎีกา แสดงข้อความอธิบายเกี่ยวกับสติปัฏฐานไว้หลายแห่ง เช่น ปรมัตถทีปนีมหาฎีกาใหม่ ได้อธิบายเหตุผลที่พระพุทธองค์ควรจะตรัสกับพระบาลีเถระว่า “จตุตตาริ สติปัฏฐานานิ” แต่ตรัสเป็น “จตุตตาริ สติปัฏฐานา”^๗ เพราะทรงมุ่งเอาคำว่า “ธรรมคือสติ” เป็นตัวประธานในสัมปยุตตธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา^๘

^๔ ดูรายละเอียดใน ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๑/๔๑๓., ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑/๔๑๓.

^๕ ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๗.

^๖ คำว่า “ปัฏฐาน” เป็นนปุงสกลิงค์ ควรจะมีรูปเป็น จตุตตาริ สติปัฏฐานานิ” แต่ตรัสเป็นรูปคำปุงลิงค์ “จตุตตาริ สติปัฏฐานา”

^๗ ดูรายละเอียดใน พระมหาแสวง โชติปาโล, พุทธวิทยานำรู้เล่ม ๓, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๒๐๗.

๔) ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค พระพุทธโฆษาจารย์ได้อธิบายเกี่ยวกับวิปัสสนาไว้หลายที่ เช่น แสดงภูมิของปัญญาในชั้นธนิเทศว่า ธรรมทั้งหลายอันแยกประเภทเป็น ชั้นธ อายตนะ ธาตุ อินทรีย์ สังขะ และปฏิจจสมุปบาท เป็นภูมิของปัญญานี้ เป็นต้น^๘

๑.๖.๒ เอกสารวิชาการพระพุทธศาสนา

๑) สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง “อริยวังสปฏิบัติ ปุจฉาอันเป็นวงศ์แห่งพระอริยะเจ้า” มีเนื้อความว่า ผู้บรรลุมรรคผลแล้ว มักมีสภาพจิตแตกต่างไปจากเดิมเหมือนเกิดใหม่ ศรัทธาที่เป็นความเลื่อมใสเพราะธรรมเหล่านั้นมีกำลังแก้แล้ว เมื่อผ่านไปหลายชั่วโมงหรือหลายวัน ธรรมดังกล่าวจะค่อย ๆ ลดกำลังลง เขาย่อมสามารถกำหนดได้อย่างชัดเจน บางท่านจะรู้สึกเหมือนเบาสบายจนกระทั่งไม่อยากจะกำหนด หรือรู้สึกว่าเพียงพอแล้ว ความรู้สึกนี้เป็นความสันโดษของผู้ที่หวังบรรลุมรรคผลขั้นแรก

๒) พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ ป.ธ.๙) อธิบายไว้ในหนังสือ “วิปัสสนากรรมฐานภาคปฏิบัติ” ว่า ปหานปธาน เพียรละ ได้แก่ เพียรละบาปธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ให้เสื่อมไป คือ เพียรละอนุสัยกิเลสทั้ง ๗ ประการ เพราะกิเลสเหล่านี้หรือบาปธรรมเหล่านี้เกิดขึ้นมาแล้ว ตั้งแต่ภพก่อนชาติก่อนและยังจะเกิดต่อไปอีกไม่มีวันจะสิ้นสุดยุติลงได้ ในเมื่อบุคคลยังไม่ละให้เด็ดขาดเป็นสมุจเฉตปหาน เหมือนดั่งตัดรากทิ้งได้เมื่อใด เมื่อนั้นแหละจึงชื่อว่า ละได้เด็ดขาด^๙

๓) พระภททันตะ อาสภมหาเถระ อัครมหาภิกษุญาณจริยะ ได้แสดงแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาไว้ในหนังสือ วิปัสสนาที่ปณีฎีกาว่า หลักในการเจริญวิปัสสนานั้น พึงเริ่มแต่สิ่งที่เห็นได้ง่าย ดังนั้นในระยะเริ่มแรกของวิปัสสนาญาณบุคคล พึงให้กำหนดรูปก่อน^{๑๐}

๔) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) อธิบายเรื่องญาณทัสสนะไว้ในหนังสือ “พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ” ว่า ความหมดจดแห่งญาณทัสสนะ คือ ความรู้ในอริยมรรค ๔ หรือมรรคญาณ (ญาณที่ ๑๔ ในญาณ ๑๖) นั่นเอง ซึ่งเกิดถัดจากโคตรภูญาณ เมื่อมรรคญาณ เกิดแล้ว ผลญาณ (ญาณที่ ๑๕: ในญาณ ๑๖) ก็เกิดขึ้นในลำดับถัดไปจากมรรคญาณ นั้น ๆ ตามลำดับของแต่ละขั้นของความเป็นอริยบุคคล ความเป็นอริยบุคคลย่อมเกิดขึ้น

^๘ พระพุทธโฆษาจารย์, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, แปลเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ), พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๗๒๐.

^๙ พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ, ป.ธ.๙), **วิปัสสนากรรมฐานภาคปฏิบัติ**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กุฎมอริณี, ๒๕๔๘), หน้า ๑๙๘ - ๑๙๙.

^{๑๐} พระดร.ภททันตะ อาสภมหาเถระ อัครมหาภิกษุญาณจริยะ, **วิปัสสนาที่ปณีฎีกา ฉบับพิมพ์รวมเล่มใน ๑๐๐ ปี อัครมหาภิกษุญาณจริยะ**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัดมหาชน, ๒๕๕๔), หน้า ๒๓๑.

โดยวิสุทธิข้อนี้ อันเป็นการบรรลุเป้าหมายสูงสุดแห่งวิสุทธิหรือไตรสิกขา หรือเป็นการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาทั้งหมด ถัดจากบรรลุมรรคผล ด้วยมรรคญาณและผลญาณ แล้วก็จะเกิดญาณอีกอย่างหนึ่งขึ้นพิจารณาจรณผล เรียกว่า ปัจจเวกขณญาณ^{๑๑}

๕) อาจารย์ปัญญา แสดงประวัติพระอุบาลีเถระไว้ในหนังสือ “๘๐ พระอรหันต์ ฉบับสมบูรณ์” เพื่อการศึกษาค้นคว้าอ้างอิงในพระไตรปิฎกพบว่า พระอุบาลีเถระก่อนนั้นเดิมเป็นนายช่างภาษามาลาหลวงประจำราชสำนัก ติดตามออกบวชพร้อมกับเจ้าราชกุมารศากยะอีก ๖ พระองค์ ณ อนุปิยอัมพวัน เมื่อท่านบรรลุเป็นพระอรหันต์แล้ว เป็นผู้ทรงจำพระวินัยอย่างแม่นยำ หลังพุทธปรินิพพานท่านจึงได้รับตำแหน่งให้เป็นผู้วิสาขนาพระวินัยปิฎกในคราวปฐมสังคายนาเพื่อรวบรวมพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า เพราะท่านเป็นผู้ทรงจำพระวินัยอย่างแม่นยำ^{๑๒}

๑.๖.๓ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑) พระครูสาครสุทธธรรม (ดิลก กิตติติลโก) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า การบรรลุธรรมในทางพระพุทธศาสนานั้น หมายถึง การทำให้แจ้ง เพราะผู้ที่บรรลุธรรมคือ ผู้รู้ความหมายคุณค่าของชีวิต โดยความเป็นขั้นเป็นต้น ที่เป็นไปตามกฎธรรมชาติ พระพุทธองค์ทรงเข้าใจในหลักธรรมชาติที่มีอยู่ตามเป็นจริง เห็นกรรมของสรรพสัตว์ พบความสุขที่แท้จริง^{๑๓}

๒) พระครูภาวนาวรรณารักษ์ (วิทยา กลยาณธมโม) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รักษานุปัสสนาญาณในการปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ เฉพาะกรณีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ๗ เดือน” พบว่า รักษานุปัสสนาญาณ มีสภาวะลักษณะที่สำคัญ คือ เห็นความดับไปของรูปนามอย่างชัดเจน แต่การเกิดและการตั้งอยู่จะเห็นไม่ชัดเจน มีวิธีปฏิบัติวิปัสสนาสอดคล้องกับหลักสติปัฏฐาน ๔ ที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาททุกประการ ผู้ที่ปฏิบัติอย่างจริงจังจะทำให้มีศรัทธาเพิ่มมากขึ้น เพราะพิสูจน์ได้ว่าดับทุกข์ได้จริง^{๑๔}

^{๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), “พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ”, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพมหานคร; บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๓๖๔.

^{๑๒} อาจารย์ปัญญา ใบบางยา, “๘๐ พระอรหันต์ ฉบับสมบูรณ์”, (กรุงเทพมหานคร; ธรรมสภา),

^{๑๓} พระครูสาครสุทธธรรม (ดิลก กิตติติลโก), “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๖).

^{๑๔} พระครูภาวนาวรรณารักษ์ (วิทยา กลยาณธมโม), “รักษานุปัสสนาญาณในการปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ เฉพาะกรณีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ๗ เดือน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๒)

๓) พระครูมนัสสิทธินิการ (มโนรม มโนจโร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาการบรรลุลหฺมของพระรฐบาลเถระ” พบว่า หลังจากบรรพชาอุปสมบท ๑๕ วัน ท่านหลีกเร้นไปในที่สงัด บำเพ็ญเพียรอย่างหนักจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ตามประวัติเมื่อครั้งท่านได้เดินทางกลับไปโปรดบิดามารดาและภรรยาเก่า ท่านถูกกักขังไว้ในบ้านแต่สามารถเหาะหนีออกมาได้ จึงสามารถวินิจฉัยได้ว่า ท่านบรรลุลหฺมได้ด้วยผ่านกระบวนการของสมณยานิก^{๑๕}

๔) พระมหาอำนาจ อานนโท (จันทรเปล่ง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบรรลุลหฺมทางพระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า การบรรลุลหฺมนั้นสิ่งสำคัญประการแรก คือ การศึกษาหลักธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้ โดยเฉพาะโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการประกอบด้วย สติปัฏฐาน ๔ สัมปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ และ มรรคมีองค์ ๘ ธรรมแต่ละหมวดมีความสมบูรณ์อยู่ในตัว ผู้ปฏิบัติจะถึอธรรมหมวดไหนในการปฏิบัติก็สามารถบรรลุลหฺมได้เช่นเดียวกัน โดยมูลเหตุให้บรรลุลหฺมของพระอริยสาวกขึ้นอยู่กับอุปนิสัย และบารมีของแต่ละรูป จากการทบทวนวรรณกรรมและเอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่า งานวิจัยที่นำมาอ้างเป็นการวิจัยหัวข้อธรรมในแง่มุมต่าง ๆ เป็นการศึกษาในเรื่องของการบรรลุลหฺมของพระอสีติมหาสาวกบางรูป และกล่าวถึงการสั่งสมบารมี เพื่อบรรลุลหฺมของพระสาวกทั่วไป พร้อมทั้งแนวทางปฏิบัติธรรมเท่านั้น^{๑๖}

๕) พระมหาสามารถ อธิจิตโต (มนัส) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาการบรรลุลหฺมด้วยการเจริญอานาปานสติในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท” สรุปว่า การบรรลุลหฺมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท คือ การบรรลุโลกุตตรธรรม ๙ รู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจ ๔ ในขณะมรรคจิตตามกำลังของมรรคสำเร็จเป็นพระอริยบุคคล ได้แก่ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์โดยการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา เจริญสมณะและวิปัสสนา ตามหลักการเจริญสติปัฏฐาน ๔ คือ การกำหนดรู้ รูปและนาม ให้เห็นเป็นไตรลักษณ์ตามความเป็นจริง เมื่อวิปัสสนาญาณแก่กล้าดำเนินตามวิปัสสนาวิถึ ผู้ปฏิบัติสามารถรู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจ ๔ สามารถละสังโยชน์และอนุสัยได้ตามกำลังของมรรค บรรลุมรรค ผล นิพพาน สำเร็จเป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา^{๑๗}

^{๑๕} พระครูมนัสสิทธินิการ (มโนรม มโนจโร) “ศึกษาการบรรลุลหฺมของพระรฐบาลเถระ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๖)

^{๑๖} พระมหาอำนาจ อานนโท (จันทรเปล่ง) “การบรรลุลหฺมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๖)

^{๑๗} พระมหาสามารถ อธิจิตโต (มนัส), “ศึกษาการบรรลุลหฺมด้วยการเจริญอานาปานสติในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), บทคัดย่อ.

๖) พระมหาบุญชิต ญาณสวโร (สุตโปรง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์คุณสมบัติของพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท” สรุปว่า สภาวะของนิพพาน เป็นสิ่งที่มีอยู่และเกิดขึ้นได้จริง ดูได้จากพระอรหันต์เป็นตัวอย่าง การบรรลุธรรมไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ ต้องอาศัยการปฏิบัติทั้งสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐาน รวมทั้งการสร้างบารมี นอกจากนี้คุณสมบัติของพระอรหันต์ยังจำแนกได้อีก ๒ ประเภท ได้แก่ คุณสมบัติทั่วไป คือ การที่จิตบริสุทธิ์หมดจดจากกิเลส และคุณสมบัติพิเศษเฉพาะอันมีพื้นฐานมาจากการบำเพ็ญบารมี คือ การปลูกสร้างอภิญญาและปัญญาซึ่งไม่ใช่จุดหมายอันแท้จริงในพระพุทธศาสนา^{๑๘}

๗) พระมหาไสว คายสูงเนิน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ผลของการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานที่มีต่อการควบคุมอารมณ์” พบว่า สติปัฏฐาน ๔ เป็นหนทางเอกที่จะนำไปสู่การรู้แจ้ง สัจธรรมบรรลุนิพพาน เป็นสภาวะหมดกิเลสอันเป็นจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาและหลักสติปัฏฐาน ๔ คือ การมีสติพิจารณากาย เวทนา จิต และธรรม เป็นกรอบในการปฏิบัติและการสอนให้ผู้ปฏิบัติเข้าใจทั้งหลักสมถกัมมัฏฐาน และวิปัสสนากัมมัฏฐานควบคู่กันไป หลังจากปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน คณะของการควบคุมอารมณ์และความฉลาดทางอารมณ์ของผู้รับการอบรมเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญว่า การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน เพิ่มระดับของการควบคุมอารมณ์และความฉลาดทางอารมณ์ได้ดีขึ้น^{๑๙}

๘) พระมหาสมชาย สุธะเทโ (สิงหา) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาการบรรลุธรรมของพระจุฬปณณกเถระ” พบว่า การบรรลุธรรม คือ การเข้าถึงโลกุตตรธรรม ๙ มี มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ เข้าสู่ความเป็นพระอริยบุคคลมีพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ตามลำดับ ด้วยการปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน ๔ มีกายานุปัสสนาสติปัฏฐานเป็นเบื้องต้นเพื่อให้เห็นประจักษ์แจ้งในไตรลักษณ์ คือ อนิจจลักษณะ ทุกขลักษณะ และอนัตตลักษณะ ตามความเป็นจริงของธรรมชาติประกอบกับการสร้างบารมี เพื่อเป็นแรงผลักดันในการบรรลุธรรมมาแล้วในอดีตชาติและบำเพ็ญบารมีให้บริบูรณ์ในชาติสุดท้าย^{๒๐}

๙) พระมหาเกียรติขจร อภิวัฒน์ (อะสงค์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาการบรรลุธรรมของพระอัญญาโกณฑัญญเถระ” พบว่า การบรรลุธรรม เป็นการรู้แจ้งอริยสัจ ๔

^{๑๘} พระมหาบุญชิต ญาณสวโร (สุตโปรง), “ศึกษาวิเคราะห์คุณสมบัติของพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๖), บทคัดย่อ.

^{๑๙} พระมหาไสว คายสูงเนิน, “ผลของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่มีผลต่อการควบคุมอารมณ์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ศาสนาเปรียบเทียบ), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓).

^{๒๐} พระมหาสมชาย สุธะเทโ (สิงหา), “ศึกษาการบรรลุธรรมของพระจุฬปณณกเถระ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (วิปัสสนาภาวนา), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

เข้าถึงกระแสธรรมคือ โลกุตตรธรรม ๙ ได้แก่ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ เป็นอริยบุคคล ๔ ระดับ คือ พระโสดาบัน ละสังโยชน์ได้ ๓ ประการ มีสัkkายทิฏฐิเป็นต้น, พระสกทาคามีละสังโยชน์ได้ ๓ ประการ พร้อมทั้งทำราคะ โทสะ และโมหะให้เบาบางลงด้วย, พระอนาคามีละสังโยชน์เบื้องต่ำได้ ๕ ประการ, พระอรหันต์ ละสังโยชน์ได้ทั้ง ๑๐ ประการ เป็นสมุจเฉตพหวน^{๒๑}

๑๐) เจ้าอธิการจอย ธมมกาโม (ฤทธิ์บันเริง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาการบรรลุธรรมของพระมหากัสสปเถระ” พบว่า การบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ของพระมหากัสสปเถระ ได้ปฏิบัติโดยอาศัยกระบวนการขัดเกลา คือ ๑. ถือนุตตงค์ ๑๓ ข้อ เพื่อทำลายโลภะ ๒. การเจริญสติ อยู่ใน กาย เวทนา จิต และธรรม อย่างต่อเนื่อง การฝึกกายานุปัสสนานี้สติจะมีกำลังเข้มแข็ง พอสมควร เพื่อความสังวร (สติสังวร) เป็นการข่มราคะ สติสมาธิย่อมมีกำลังขึ้น ก็เลสมารยอมไม่ได้ ช่งไม่ได้โอกาสเป็นหนทางปฏิบัติที่จะนำพาให้เหล่าสัตว์บรรลุถึงพระนิพพาน^{๒๒}

๑๑) พระศิริชัย ฐิริญาโณ (แซ่ نیم) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาการบรรลุธรรมของพระปุนณมนตานีบุตรเถระ” พบว่า แนวทางปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรมของพระปุนณมนตานีบุตรเถระ ท่านเป็นพระอรหันต์ประเภทเจโตวิมุตติ (สมถยานิก) มีการปฏิบัติโดยสมณะนำวิปัสสนา ได้สัมผัส วิโมกข์อันละเอียด ล่วงรูปสมบัติได้รูปสมบัติด้วยกายและสิ้นอาสวะทั้งปวง เพราะเห็น (อริยสัจ) ด้วยปัญญา ดังนั้นแนวทางปฏิบัติของท่าน คือ ได้มาน ๘ ประกอบด้วยรูปมาน ๔ คือ ปฐมมาน พุติยมาน ตติยมาน จตุตถมานและอรุปมาน ๔ ประกอบด้วย อากาสนัญจายตนะ วิญญานัญจายตนะ อากิณญัญจายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ แล้วเจริญวิปัสสนาโดยการปฏิบัติ ในสติปัฏฐาน ๔ คือ จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน แล้วจึงบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์^{๒๓}

๑๒) พระสุชาติ ธมมธโช (แซ่เจีย) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาการบรรลุธรรมของพระโฐลเถระ” พบว่า ท่านกำหนดรู้อารมณ์ทางทวารทั้ง ๖ ได้แก่กับ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เป็นทางรับอารมณ์ผ่านเข้ามา จัดเป็นการฝึกอบรมและเจริญในสติปัฏฐาน ๔ ในอายตนบรรพ เป็นธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ซึ่งก็เลสเปรียบเสมือนตัวเหี้ย สามเณรสอนให้ปิดช่องอื่น ๆ เสียก่อน

^{๒๑} พระมหาเกียรติขจร อภิวิมฺโณ (อะสงค์), “ศึกษาการบรรลุธรรมของพระอัญญาโกณฑัญญเถระ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต* (วิปัสสนาภาวนา), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๒๒} เจ้าอธิการจอย ธมมกาโม (ฤทธิ์บันเริง), “ศึกษาการบรรลุธรรมของพระมหากัสสปเถระ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต* (วิปัสสนาภาวนา), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๒๓} พระศิริชัย ฐิริญาโณ (แซ่ نیم), “ศึกษาการบรรลุธรรมของพระปุนณมนตานีบุตรเถระ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต* (วิปัสสนาภาวนา), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

ให้เหลือแต่ใจช่องเดียว ให้มีสติรู้เท่าทันความรู้สึกทางจิตใจของตนเอง ตามพิจารณาไป เห็นความเกิดดับของความเป็นจริงก็ได้บรรลุอรหัตตในพระพุทธศาสนา^{๒๔}

๑๓) พระสมรตัน โจนพโล (เรื่องบุญ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาการบรรลุธรรมของพระมหาปันถกเถระ” พบว่า พระมหาปันถกเถระ เป็นพระสาวกรูปหนึ่งที่บรรลุพระอรหัตตด้วยการเจริญสมณะนำหน้าวิปัสสนา ที่เรียกว่า สมถยานิก ท่านเจริญสมณะเป็นผู้ชำนาญในการเข้าและออกอรูปฌาน ๔ เข้าสมาบัติออกจากฌานแล้ว พิจารณาด้วยวิปัสสนาได้บรรลุเป็นพระอรหัตต โดยตั้งความปรารถนาว่า เมื่อเรายังถอนลูกศร คือ ตัณหาขึ้นไม่ได้ ขอจงดูความเพียรความบากบั่นของเราอยู่เพียง ๒ อิริยาบถ คือ เดินจงกรมและยืนเท่านั้น ท่านออกจากอรูปสมาบัติแล้วเจริญวิปัสสนา มืองค์ฌานเป็นประธานก็ได้บรรลุเป็นพระอรหัตต^{๒๕}

๑๔) พระสันต์ทัศน์ คมภิรมย์ (สินสมบัติ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาการบรรลุธรรมของพระมาลากยบุตรในมาลากยปุตตสูตร” พบว่า มาลากยปุตตสูตร เป็นหลักธรรมคำสอนของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า อยู่ในชุดตันตปิฎก สังยุตตนิกาย พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ ๑๘ ข้อ ๙๕ พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พระมาลากยบุตร เหตุเกิดของพระสูตรคือ พระมาลากยบุตรได้ทูลขอโอกาสแต่พระพุทธเจ้าในการแสดงธรรมโดยย่อเกี่ยวกับอายตนะ รูปแบบของมาลากยปุตตสูตรเป็นการสนทนาแบบถาม-ตอบ^{๒๖}

๑๕) พระหิรัญชัย ปรกโม (บ่อทอง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาการบรรลุธรรมของพระสีวลีเถระ” พบว่า การบรรลุธรรม คือ การบรรลุโลกุตตรธรรม ๙ โดยการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา เจริญสมณะและวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ตามแนวทางแห่งวิสุทธิ ๗ เพื่อให้ได้บรรลุญาณ ๑๖ เพื่อรู้แจ้งแทงตลอดในอริยสัจ ๔ ในพระพุทธศาสนาเรียกบุคคลผู้บรรลุธรรมพิเศษ มีโสดาปัตติมรรคเป็นต้นว่า “พระอริยบุคคล” มีทั้งหมด ๔ บุคคล ๘ จำพวก ซึ่งได้ชื่อว่า เป็นผู้ถึงฝั่ง คือ พระนิพพานตามลำดับ มีการดำเนินชีวิตโดยมีสติคุ้มครองตลอดเวลา^{๒๗}

^{๒๔} พระสุชาติ ธมมธโช (แช่เจีย), “ศึกษาการบรรลุธรรมของพระโฆสิลเถระ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** (วิปัสสนาภาวนา), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๒๕} พระสมรตัน โจนพโล (เรื่องบุญ), “ศึกษาการบรรลุธรรมของพระมหาปันถกเถระ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** (วิปัสสนาภาวนา), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๒๖} พระสันต์ทัศน์ คมภิรมย์ (สินสมบัติ), “ศึกษาการบรรลุธรรมของพระมาลากยบุตรในมาลากยปุตตสูตร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** (วิปัสสนาภาวนา), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๒๗} พระหิรัญชัย ปรกโม (บ่อทอง), “ศึกษาการบรรลุธรรมของพระสีวลีเถระ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** (วิปัสสนาภาวนา), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

๑๖) พระวีระพงษ์ วีรวโรส (ภูงามดี) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาการปฏิบัติ วิปัสสนาภาวนาตามแบบธัมมัทธจจนัย:เฉพาะกรณีการบรรลุดุธรรมของพระอานนท์” พบว่า ธัมมัทธจจนัย คือ วิธีการปฏิบัติวิปัสสนาด้วยการเจริญวิปัสสนา ที่มีใจถูกอุทัจจะในธรรมกันไว้ คือ สภาวะที่ทำให้วิปัสสนามัวหมองข้องขัดสภาพน่าชื่นชมซึ่งเกิดแก่ผู้เจริญวิปัสสนาในขั้นที่เป็น วิปัสสนาอย่างอ่อน (ตรุณวิปัสสนา) แต่กลายเป็นโทษเครื่องเศร้าหมองแห่งวิปัสสนา โดยทำให้ เข้าใจผิดว่าตนบรรลุผลแล้วจึงชะงักหยุดการปฏิบัติเสียหรือที่เรียกกันว่า วิปัสสนูปกิเลส ธรรมที่เป็นอุปสรรคในการปฏิบัติวิปัสสนาธัมมัทธจจนัย ผู้ที่ปฏิบัติวิปัสสนาจนบรรลุถึงอุทยัพพญาณ มักจะพบกับวิปัสสนูปกิเลส มี ๑๐ ประการคือ “โอภาส ญาณ ปิติ ปัสสัทธิ สุข อธิโมกข์ ปศุคคาหะ อุปัฏฐาน อุเบกขา นิกันติ”^{๒๘}

จากการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น การบรรลุดุธรรมของพระอานนท์เถระ การบรรลุดุธรรมของพระสีวลีเถระ การบรรลุดุธรรมของพระรัฐบาล การบรรลุดุธรรมของพระโปลิเถระ การบรรลุดุธรรมของพระมาลुकยบุตร และการบรรลุดุธรรมของพระพระมหากัสสปเถระ เป็นต้น ปรากฏว่ายังไม่มีผู้วิจัยท่านอื่นนำเรื่องของพระอุบาลีเถระมาวิจัย ซึ่งท่านเป็นพระอรหันต์รูปหนึ่งใน อสีติมหาสาวกที่สร้างคุณประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาอย่างมาก ผู้วิจัยจึงมีศรัทธาที่จะศึกษา เรื่องของท่านอย่างสมบูรณ์ เพื่อเป็นประโยชน์แก่พุทธบริษัทและบุคคลผู้มีความสนใจศึกษา พระพุทธศาสนา

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาการบรรลุดุธรรมของพระอุบาลีเถระในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทครั้งนี้เป็นการ วิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมุ่งศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาแล้วนำมาสรุป บรรยายเชิงพรรณนา ดังต่อไปนี้

๑.๗.๑ ศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก ภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙, คัมภีร์พระไตรปิฎก พร้อมอรรถกถา ภาษาไทย แปลชุด ๙๑ เล่ม ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๕ พร้อมทั้งอรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสสอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ คัมภีร์วิสุทธิมรรค เป็นต้น ที่เกี่ยวข้องกับแนวทางปฏิบัติ

^{๒๘} พระวีระพงษ์ วีรวโรส (ภูงามดี), “ศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามแบบธัมมัทธจจนัย :เฉพาะ กรณีการบรรลุดุธรรมของพระอานนท์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (วิปัสสนาภาวนา), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

เพื่อการบรรลุธรรมของพระอุบาลีเถระ เพื่อเป็นการขยายความในเนื้อหา เพิ่มเติมจากคัมภีร์พระไตรปิฎกให้มีความละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้น

๑.๗.๒ รวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ หนังสือ เอกสาร ตำรา ผลงานทางวิชาการและรายงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น วิปัสสนานัย, วิปัสสนาทีปนิฎฎิกา, วิปัสสนาวงศ์ ในประเทศไทย, In This Very Life (รู้แจ้งในชาตินี้), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, วิปัสสนานิยม เป็นต้น

๑.๗.๓ นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ชั้นปฐมภูมิ และชั้นทุติยภูมิ มาเรียบเรียงแบบบรรยายเชิงพรรณนา แสดงถึงแนวทางปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรมของพระอุบาลีเถระเป็นรูปแบบองค์ความรู้ใหม่ให้มีความน่าสนใจยิ่งขึ้น

๑.๗.๔ เรียบเรียงหลักการและแนวทางการปฏิบัติ เพื่อการบรรลุธรรมของพระอุบาลีเป็นรูปแบบองค์ความรู้ใหม่

๑.๗.๕ นำข้อมูลที่ตรวจสอบแล้วมาปรับปรุงเรียบเรียงแบบบรรยายเชิงพรรณนาและนำเสนอเป็นวิทยานิพนธ์

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ได้ทราบการบรรลุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

๑.๘.๒ ได้ทราบแนวทางปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมในพุทธศาสนา คัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

๑.๘.๓ ได้ทราบประวัติการสั่งสมบารมีและการบรรลุธรรมของพระอุบาลีเถระ